

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE BENLİK SAYGISI

O. Tolga ARICAK*

Ö Z

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinde cinsiyet ve duygusal ilişkinin benlik saygısı üzerindeki etkisini incelemektir. Uluslararası literatür incelendiğinde cinsiyet ve duygusal ilişkinin benlik saygısı üzerindeki etkisini inceleyen bazı araştırmaların mevcut olduğu görülmektedir. Bu açıdan benzer bir çalışmanın Türk üniversite öğrencileri üzerinde de sınanmasına karar verilmiştir. Katılımcılar, Trakya Üniversitesi'ne bağlı üç farklı fakültenin 13 bölümünden seçilmiş 779 kişidir. Bu çalışma 305 erkek, 474 kadın öğrenciyi kapsamaktadır. Araştırmada Arıcak (2001) tarafından geliştirilen Trakya Üniversitesi Benlik Saygısı Ölçeği ile bir Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır. Araştırma sonucunda kadın öğrencilerin erkek öğrencilerden; karşı cinsle duygusal bir ilişkisi olan öğrencilerin ise olmayanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek benlik saygısına sahip oldukları bulunmuştur. Buna rağmen cinsiyet ve duygusal ilişki birlikte ele alındıklarında benlik saygısı üzerinde ortak bir etkiye sahip olmadıkları görülmüştür. Aynı zamanda cinsiyet ve duygusal ilişki arasında da anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

The effect of gender and opposite sex romantic relationships on self-esteem among university students

A B S T R A C T

The purpose of this research was to examine the effects of gender and romantic relationships on self-esteem among university students. It was seen that there were some of research on the effect of gender and romantic relationships on self-esteem when it was investigated international literature. Therefore it was decided to conduct a similar study on Turkish university students. The participants were 779 university students selected from 13 departments from 3 different faculties at the University of Trakya. The study involved 305 male and 474 female university students. To collect the data, the Trakya University Self-Esteem Scale and the Personal Information Form developed by Arıcak (2001)

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

were used. The results of the findings showed that female students had significantly higher self-esteem than male students, and the students who had romantic relationships with the opposite sex also had higher self-esteem than those who did not. However, gender and romantic relationships had no interaction on self-esteem. Simultaneously, there was no significant correlation between gender and romantic relationship.

Benlik psikolojisi alanında üzerinde en çok çalışılan kavramlardan biri olan benlik saygısı, ruh sağlığı alanında çalışan uzmanlarca akıl sağlığı için olmazsa olmazlar arasında kabul edilmektedir (Çuhadaroğlu, 1987; Giassner, 1980; Mruk, 1995; Öy, Yılmaz, Ekmekçi, İlgen ve Çalık 1994; Pope ve McHale, 1988). Bu özelliğiyle dikkate değer pek çok araştırmanın konusu olmuş olan benlik saygısı, sistematik bir biçimde ele alınmış; ilişkili olduğu değişkenler ve öncelleri (antecedents) belirlenmeye çalışılmıştır.

Benlik saygısı, benliğin gelişimiyle birlikte değişime uğramaktadır. Bu tek yönlü bir etkilenim olarak düşünülmemeli, James'in (1968) ifade ettiği gibi etkilenen nesne 'ben'in varlığı kadar etkileyen özne 'ben'in varlığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Benlik saygısı, hem diğer kişilerden etkilenen hem de bireyin tutum ve davranışlarını, dolayısıyla da diğer kişileri etkileyen önemli bir yapılandırıcıdır.

Benlik saygısı ve ilişkili olduğu değişkenler incelendiğinde bazı psikolojik fenomenlerin hemen hemen tüm çalışmalarda benlik saygısı ile olumlu, bazılarının ise olumsuz ilişki gösterdiği bulunmuştur. Örneğin, yaratıcı başa çıkma stratejileri, yüksek motivasyon, olumlu duygusal durum benlik saygısı ile olumlu bir ilişki gösterirken, depresyon, anksiyete, motivasyon eksikliği ve intihar davranışı benlik saygısıyla olumsuz ilişki göstermektedir (Quatman & Watson, 2001). Bu tür evrensel bulguların yanı sıra farklı araştırmalarda farklı sonuçlar veren değişkenler de mevcuttur. Bu konuda çelişkili sonuçlar veren değişkenlerden biri cinsiyet, bir diğeri de karşı cinsle duygusal ilişkidir.

Bu konuda ilk araştırmacılarından biri olan Rosenberg (1986) benlik saygısı açısından cinsiyet farklılıklarına ilişkin farklı bulguların varlığına dikkat çekmektedir. Watkins, Akande, Cheng ve Regmi (1996), popüler bir kavram olmasına karşın genel benlik saygısı için cinsiyet farklılıklarını gösteren az

sayıda araştırma bulgusu olduğunu belirtmektedir. Henriques ve Calhoun (1999) bedenine saygı (body esteem) ve benlik saygısı ilişkisini araştıran başlıca araştırmalarda cinsiyetler arası bir farklılık olmadığını vurgulamaktadır. Bununla birlikte ergenler üzerine yapılmış olan bazı araştırmalarda erkeklerin genel benlik saygısının kızlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur (Doğan, Doğan, Çorapçıoğlu ve Çelik, 1994; Hayes, Crocker ve Kowalski, 1999; Hergovich, Sirsch ve Feinger, 2004; Quatman ve Watson, 2001). Bunların tersine Özkan (1987), ergenler üzerinde yapmış olduğu bir çalışmada kızların benlik saygısının erkeklere göre daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Benzer şekilde duygusal ilişkinin benlik saygısıyla ilişkisine dair çelişkili bulguların varlığına dikkat çeken Doyle, Brendgen, Markiewicz, Kamkar (2003) ve Cramer (2003b), bazı araştırmalarda duygusal ilişki ile benlik saygısı arasında olumlu, bazı çalışmalarda ise olumsuz sonuçların elde edildiğini vurgulamaktadır. Branden (1969) kitabında bu konuyu ayrıntılı olarak tartışmış araştırmacılardan biridir. Romantik ilişkinin benlik saygısı ve benlik değeri üzerindeki etkisini net olarak göstermiştir. Fakat bu etkinin yönünü belirleyen şey, DeHart, Pelham ve Murray'nin de (2004) belirttiği gibi romantik ilişkinin niteliği olmaktadır. Cramer da (2003a,b) kendi araştırma bulgularına dayanarak duygusal ilişkinin, onay arzusu, benlik saygısı ve empati gibi ilişkinin niteliğini belirleyen önemli kavramlarla bağıntılı olduğunu belirtmektedir. Benlik saygısı duygusal ilişkiden elde edilen doyumdan önemli derecede etkilenmektedir. Birey değer verdiği ve önemsendiği kişinin gözünde değerli olduğunu, önemsendiğini ve kabul gördüğünü fark ettiğinde kendine olan saygısı da olumlu yönde gelişmektedir.

İşte bu araştırma ile ilgili literatür bilgileri ışığında uluslararası yayınlarda tartışma konusu olan cinsiyet ve duygusal ilişkinin birlikte ele alınarak benlik saygısı üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmanın Türkiye'nin farklı bölgelerinden gelen ve farklı bölümlerde öğrenim gören üniversite öğrencileri üzerinde yapıyor olması gerek Türkiye, gerekse uluslararası yayımlar açısından küçük; fakat yeni bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

Yöntem

Katılımcılar

Bu araştırmanın evreni, Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi ve Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Makine Mühendisliği öğrencileridir. Çalışmaya toplam 13 bölümden 860 öğrenci katılmış; fakat katılımcıların 81'nin ölçüklere verdikleri yanıtlar eksik olduğundan bu kişiler değerlendirme dışı bırakılmış ve 779 kişinin verileri analize alınmıştır. Araştırmaya katılan 779 öğrencinin 305'i erkek, 474'ü kadın öğrencidir.

Örneklem büyüklüğü, yaklaşık evren değeri bilindiğinden ($N \approx 5000$) internet üzerinden "Creative Research System" web sitesinden (<http://www.surveysystem.com/sscalc.htm>) doğrudan "örneklem büyüklüğü hesap makinesi" (sample size calculator) kullanılarak hesaplanmıştır. Örneklem büyüklüğü hesaplanırken evren büyüklüğü 5000, güven düzeyi %99 ve güven aralığı dört olarak alınmıştır. Örneklem, tabakalı örnekleme yöntemine göre seçilmiştir. Bölümler burada tabaka olarak kabul edilmiştir. Bölümlerden her sınıf düzeyinde, çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden öğrencilere uygulama yapılmıştır. Bölümlerdeki öğrenci sayıları, temsil edicilik açısından her tabaka için yaklaşık oransal değerleri içermektedir. Öğrencilerin 170'i (%21.8) Sınıf Öğretmenliği, 137'si (%17.6) Biyoloji, 66'sı (%8.5) Makine Mühendisliği, 65'i (%8.3) Matematik, 53'ü (%6.8) İngilizce Öğretmenliği, 47'si (%6.0) Fen Bilgisi Öğretmenliği, 47'si (%6.0) Türk Dili ve Edebiyatı, 46'sı (%5.9) Kimya, 40'ı (%5.1) Fizik, 35'i (%4.5) Tarih, 29'u (%3.7) Almanca Öğretmenliği, 24'ü (%3.1) Resim Öğretmenliği ve 20'si de (%2.6) Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümleri'nde öğrenim gören öğrencilerdir. Öğrencilerin 290'ı (%37.2) birinci, 195'i (%25.0) ikinci, 170'i (%21.8) üçüncü ve 124'ü de (%15.9) dördüncü sınıf öğrencisidir. Öğrenciler, Türkiye'nin farklı bölgelerinden gelmektedir. Doğum yerlerine göre geldikleri bölgelere baktığımızda öğrencilerin 291'i (%37.4) Marmara (Trakya hariç), 162'si (%20.8) Trakya, 69'u (%8.9) Doğu ve Güneydoğu Anadolu, 58'i (%7.4) Ege, 53'ü (%6.8) Orta Anadolu, 47'si (%6.0) Akdeniz, 40'ı (%5.1) Karadeniz ve 59'u da (%7.6) yurtdışından gelmektedir. Öğrencilerin yaş ortalaması 21'dir.

Ölçüm Aletleri

Kişisel Bilgi Formu Araştırmada öğrenciler hakkındaki kişisel bilgiler araştırmacı tarafından geliştirilen bir Kişisel Bilgi Formu ile elde edilmiştir. Kişisel Bilgi Formunda öğrencilerin yaş, cinsiyet, doğum yeri, öğrenim gördüğü bölüm, sınıf ve karşı cinsten duygusal bir ilişkileri olup olmadığını tespit etmeye yönelik sorular sorulmuştur.

Trakya Üniversitesi Benlik Saygısı Ölçeği (TÜBSÖ) Öğrencilerin benlik saygısı düzeylerini belirlemek için Arıca (2001) tarafından geliştirilen, geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılan “Trakya Üniversitesi Benlik Saygısı Ölçeği” (TÜBSÖ) kullanılmıştır. TÜBSÖ, 32 maddelik beşli Likert tipi bir tutum ölçeğidir. Tutum derecelenmeleri her bir maddeye verilen “Tamamen Katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum, Kesinlikle Katılmıyorum” şeklindeki ifadelerle olmaktadır. Ölçek, 32 ile 160 arasında puan vermektedir. Puanlamada 19 madde tersten (reverse) puanlanmaktadır. Puanların yükselmesi benlik saygısı düzeyinin yükseldiğini; puanların azalması benlik saygısı düzeyinin düştüğünü göstermektedir. Ölçeğin kapsam geçerliğinin yanı sıra yapı geçerliği de test edilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık güvenirlik katsayısı .90 (n = 152); 15 gün ara ile yapılan test-tekrar test güvenirlik katsayısı ise .70 (n = 92, p < .01) olarak bulunmuştur. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ile birlikte TÜBSÖ’nün benzer ölçekler geçerlik katsayısı ise .69’dur (n = 92, p < .01).

İşlem

Kişisel Bilgi Formu ve TÜBSÖ, araştırmacının verdiği ortak bir yönerge ile uygulanmıştır. Uygulama öğrencilerin bölüm derslerinin yapıldığı ders saatinde sorumlu öğretim elemanının izniyle sınıflarda gruplar halinde yapılmıştır. Uygulamanın yapıldığı ders saatlerinin seçimi, bölüm başkanının ve ilgili dersin öğretim elemanının uygun gördüğü saatler olarak belirlenmiştir. Uygulama esnasında sadece uygulamaya yer verilmiş, başka bir etkinlik (ders vb.) yapılmamıştır. Uygulama ortalama 20 dakika sürmüştür. Öğrenciler öncelikle Kişisel Bilgi Formunu, ardından TÜBSÖ’yü doldurmuşlardır. Gerek Kişisel Bilgi Formunun gerekse TÜBSÖ’nün doldurulmasında ad, soyad yazdırılmamıştır.

Veri Analizi

Toplanan veriler SPSS (7.5) for Windows programında analiz edilmiştir. Cinsiyet ve duygusal ilişki değişkenlerinin benlik saygısı üzerindeki hem ayrı hem de ortak etkilerini (2x2 interaction) görmek için basit faktöryel (simple factorial) iki yönlü varyans analizi (two-way ANOVA) yapılmıştır. Yine cinsiyete ile duygusal ilişkisi arasındaki ilişkiyi test etmek için de ki-kare testi kullanılmıştır.

Sonuçlar

Araştırmaya katılan tüm öğrencilerin benlik saygısı ortalaması 128.07 ve standart sapması ise 15.69'dur. Öğrencilerin cinsiyete ve karşı cinsle duygusal bir ilişkileri olup olmamasına göre benlik saygısı puan ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 1'de, bölümlerine ve sınıf düzeylerine göre benlik saygısı puan ortalamaları ve standart sapmaları ise Tablo 2'de sunulmuştur. Aynı zamanda bölümler bazında duygusal ilişki yaşayan ve yaşamayan öğrencileri cinsiyet değişkeniyle birlikte üç değişkenli bir grafikte değerlendirdiğimizde (Grafik 1 ve 2) bölümlere göre cinsiyet ve duygusal ilişki açısından benlik saygısı farklılıklarını görmek mümkün olmaktadır.

Tablo 1: Öğrencilerin Cinsiyete ve Karşı Cinsle Duygusal İlişkileri Olup Olmamasına Göre Benlik Saygısı Puan Ortalamaları Ve Standart Sapmaları

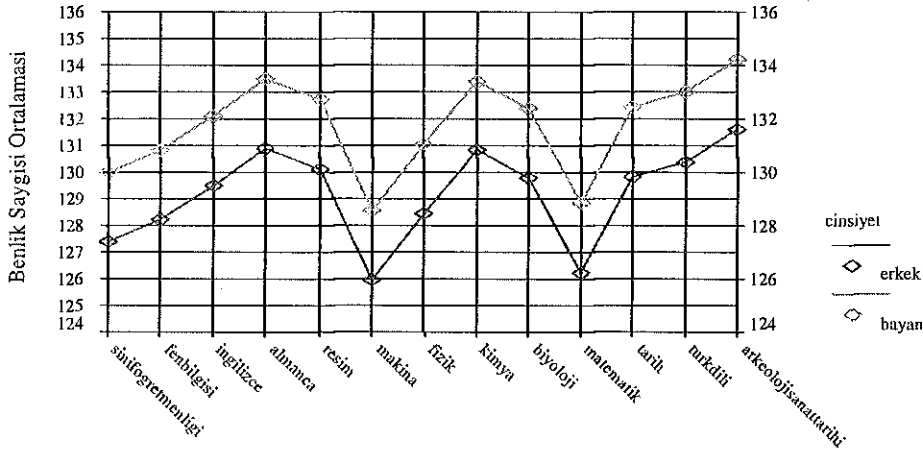
<i>Cinsiyet</i>	<i>Duygusal İlişki</i>	<i>n</i>	$\bar{X}$	<i>SS</i>
Erkek	Evet	155	128.53	15.96
Erkek	Hayır	150	123.69	18.23
<i>Erkek</i>	<i>Toplam</i>	<i>305</i>	<i>126.15</i>	<i>17.26</i>
Kadın	Evet	224	131.61	14.84
Kadın	Hayır	250	127.23	13.85
<i>Kadın</i>	<i>Toplam</i>	<i>474</i>	<i>129.30</i>	<i>14.48</i>
Toplam	Evet	379	130.35	15.36
Toplam	Hayır	400	125.90	15.71
<i>Toplam</i>	<i>Toplam</i>	<i>779</i>	<i>128.07</i>	<i>15.69</i>

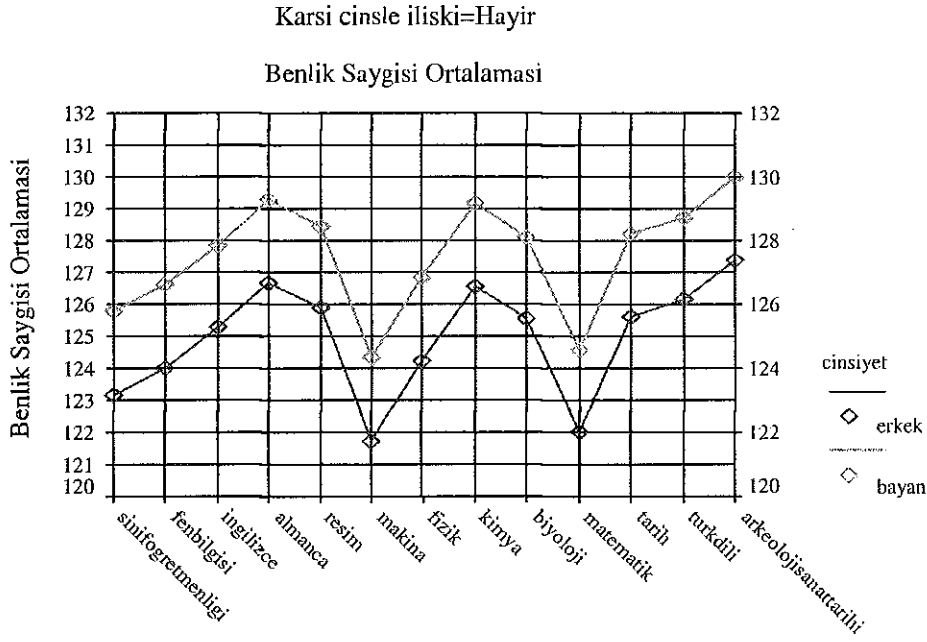
Tablo 2: Öğrencilerin Bölüm ve Sınıf Düzeylerine Göre Benlik Saygısı Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Değişkenler	n	$\bar{X}$	SS
<i>Bölüm</i>			
Sınıf Öğretmenliği	170	126.88	13.58
Fen Bilgisi Öğretmenliği	47	127.74	15.14
İngilizce Öğretmenliği	53	129.83	15.43
Almanca Öğretmenliği	29	130.38	13.76
Resim Öğretmenliği	24	131.21	13.52
Makine Mühendisliği	66	123.50	20.28
Fizik	40	127.60	12.69
Kimya	46	130.56	17.72
Biyoloji	137	129.58	14.89
Matematik	65	125.11	17.61
Tarih	35	129.60	17.32
Türk Dili ve Edebiyatı	47	129.08	16.56
Arkeoloji ve Sanat Tarihi	20	131.55	14.73
<i>Kaçıncı Sınıftasınız?</i>			
Birinci	290	127.12	14.82
İkinci	195	129.60	16.27
Üçüncü	170	129.12	14.15
Dördüncü	124	126.40	18.39
<i>Toplam</i>	779	128.07	15.69

Karsi cinsle iliski=Evet

Benlik Saygisi Ortalamasi

Grafik 1: Duyusal İlişki Yaşayan Kız ve Erkeklerin Bölümler Bazında Benlik Saygısı Dağılımı

Grafik 2: Duygusal ilişki Yaşamayan Kız ve Erkeklerin Bölümler Bazında Benlik Saygısı Dağılımı

Yapılan iki yönlü varyans analizinde “cinsiyet” değişkeni tek faktör olarak ele alındığında kadın öğrencilerin ($X=129.30$) erkek öğrencilere ($X=126.15$) göre daha yüksek benlik saygısına sahip oldukları bulunmuştur [$F(3, 775) = 8.47, p= .004$ (iki-yönlü)].

Yine aynı iki yönlü varyans analizinde “karşı cinsle duygusal ilişki” değişkeni tek faktör olarak ele alındığında karşı cinsle duygusal ilişki yaşayan öğrencilerin ($X=130.35$) böyle bir ilişki yaşamayan öğrencilerden ($X=125.90$) daha yüksek benlik saygısına sahip oldukları bulunmuştur [$F(3, 775)= 16.44, p= .00$ (iki-yönlü)].

Cinsiyet ve duygusal ilişki değişkenleri birlikte ele alınarak benlik saygısı üzerindeki etkileri incelendiğinde, benlik saygısı üzerinde ortak bir etkiye sahip olmadıkları görülmüştür [$F(3, 775)= 0.04, p= .84$]. Aynı zamanda yapılan ki-

kare analizi sonucunda cinsiyet ile duygusal ilişki arasında da anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır [$\chi^2(1, N=779) = 0.94, p=.33$].

Tartışma

Cinsiyete göre öğrencilerin benlik saygısı incelendiğinde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek benlik saygısına sahip oldukları bulunmuştur. Bu bulgu Özkan'ın (1987) araştırma bulgusuyla da örtüşmektedir. Bu çalışmadaki denek grubu Türkiye'nin değişik bölgelerinden gelip üniversite eğitimi almakta olan gençlerden oluşmaktadır. Bu bulgu, üniversite öğrencisi kadınlarla sınırlı bir bulgu olmakla birlikte Türkiye'de kadının değişen statüsüne ilişkin olumlu bir ipucu vermektedir. Bu konuda özellikle Twenge ve Campbell'in (2002) yorumu, buna açıklık getirmektedir. Twenge ve Campbell (2002), kadının özellikle iş yaşamına girmesiyle birlikte yaşamın her alanında etkin olmaya başladığını, erkeklerle aynı iş kollarında faaliyet gösterdiğini; buna rağmen erkeğin statüsünün değişmediğini ve hatta rol kaybına uğradığını; bunun sonucunda da kadınların benlik saygısının geliştiğini belirtmektedir.

Karşı cinsten duygusal bir beraberliği olan öğrencilerin benlik saygısı, böyle bir beraberlik yaşamayan öğrencilerin benlik saygısından daha yüksektir. Giriş kısmında da açıklandığı üzere karşı cinsle duygusal ilişkinin bireyin benliğinin onaylanmasında ve kabulünde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu da doğal olarak benlik saygısına olumlu katkı sağlamaktadır (Cramer, 2003a, b).

Cinsiyet ve duygusal ilişki birlikte ele alındığında benlik saygısı üzerinde ortak bir etkiye sahip olmadıkları görülmektedir. Yapılan literatür incelemesinde de tersi bir bulguya rastlanmamıştır. Öyleyse cinsiyet ve duygusal ilişki benlik saygısı söz konusu olduğunda birlikte etki gösteren değişkenler olmamaktır. Aynı zamanda cinsiyet ve duygusal ilişki arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamış olması da bunu destekleyen bir diğer bulgudur. Maiano, Ninot ve Bilard (2004) ergenler üzerinde yapmış oldukları bir çalışmada benzer şekilde yaş ve cinsiyetin benlik saygısı üzerindeki ortak etkisini incelemişler; yaş ve cinsiyetin ayrı ayrı etkisini tespit etmekle birlikte ortak etkiye rastlamamışlardır.

Sonuç olarak, cinsiyet ve karşı cinsle duygusal ilişki alt boyutları arasında benlik saygısı için anlamlı bir farklılık gözlenirken; her iki değişken bir arada ele alındığında benlik saygısı açısından bir farklılık yaratmadıkları görülmüştür.

Bu da benlik saygısının karmaşıklığını göstermesi açısından önemli bir bulgudur. Bu açıdan çok faktörlü çalışmaların yanı sıra derinlemesine nitel çalışmalara da ağırlık verilmesi yararlı olacaktır.

Teşekkür

Bu çalışmanın istatistiksel verilerinin bir kısmını SPSS programına girmek suretiyle bana yardımcı olan Sayın Türkan GÜMÜŞ, Süleyman GÜMÜŞ ve Asude ÖZDEMİR'e teşekkürü bir borç biliyorum.

Kaynakça

- Arıcak, T. (2001). Trakya üniversitesi benlik saygısı ölçeği'nin geliştirilmesi, güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları. *11. Ulusal Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kongresi Kongre Özet Kitabı*, s. 22-23. Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi ABD.
- Branden, N. (1969). *The psychology of self-esteem*. California: Nash Publishing Corporation.
- Cramer, D. (2003a). Facilitativeness, conflict, demand for approval, self-esteem, and satisfaction with romantic relationships. *Journal of Psychology*, 137 (1), 85-98.
- Cramer, D. (2003b). Acceptance and need for approval as moderators of self-esteem and satisfaction with a romantic relationship or closest friendship. *Journal of Psychology*, 137 (5), 495-505.
- Çuhadaroğlu, F. (1987). Adolesanlarda özdeğerlilik duygusu ve çeşitli psikopatolojik durumlarla ilişkisi. Sunum. *XXIII. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi*. İstanbul: Atatürk Kültür Merkezi.
- DeHart, T., Pelham, B. ve Murray, S. (2004). Implicit dependency regulation: self-esteem, relationship closeness, and implicit evaluations of close others. *Social Cognition*, 22 (1), 126-146.
- Doğan, O., Doğan, S., Çorapçıoğlu, A. ve Çelik, G. (1994). Aktif sosyal etkinliklere katılmanın beden imgesi ve benlik saygısına etkisi. *3P Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmakoloji Dergisi*, 2 (1), 33-38.
- Doyle, A.B., Brendgen, M., Markiewicz, D. ve Kamkar, K. (2003). Family relationships as moderators of the association between romantic relationships and adjustment in early adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 23 (3), 316-340.
- Glassner, B. (1980). Role loss and manic depression. *Research in the Interweave of Social Role*, 1, 265-282.

- Hayes, S.D., Crocker, P.R.E. ve Kowalski, K.C. (1999). Gender differences in physical self-perceptions, global self-esteem and physical activity: evaluation of the physical self-perception profile model. *Journal of Sport Behavior*, 22 (1), 1-14.
- Henriques, G.R. ve Calhoun, L.G. (1999). Gender and ethnic differences in the relationship between body esteem and self-esteem. *Journal of Psychology*, 133 (4), 357-368.
- Hergovich, A., Sirsch, U. ve Fclinger, M. (2004). Gender differences in the self-concept of preadolescent children. *School Psychology International*, 25 (2), 207-222.
- James, W. (1968). The self. *The Self in Social Interaction, Classic and Contemporary Perspectives I* içinde, C. Gordon & K.J. Gergen (ed.). New York: John Wiley & Sons.
- Maiano, C., Ninot, G. ve Bilard, J. (2004). Age and gender effects on global self-esteem and physical self-perception in adolescents. *European Physical Education Review*, 10 (1), 53-69.
- Mruk, C. (1995). *Self-esteem: Research, theory and practice*. New York: Springer Publishing Company.
- Öy, B., Yılmaz, N., Ekmekçi, A., İlgen, R. ve Çalık, S. (1994). Sağlıklı ve çocuk ruh sağlığı kliniğine başvuran çocuklarda depresyon ve benlik saygısı ilişkisi. *3P Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmakoloji Dergisi*, 2 (4), 348-360.
- Özkan, İ. (1987). Gençlerde benlik saygısı ile akademik başarı arasındaki ilişki. Sunum. *XXIII. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi*. İstanbul: Atatürk Kültür Merkezi.
- Pope, A.W. ve McHale, S.M. (1988). *Self-esteem enhancement with children and adolescents*. New York: Pergamon Press.
- Quatman, T. ve Watson, C.M. (2001). Gender differences in adolescent self-esteem: an explorations of domains. *Journal of Genetic Psychology*, 162 (1), 93-117.
- Rosenberg, M. (1986). *Conceiving the self*. Florida: Krieger Publishing Company.
- Twenge, J.M. ve Campbell, W.K. (2002). Self-esteem and socioeconomic status: a meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 6 (1), 59-71.
- Watkins, D., Akande, A., Cheng, C. ve Regmi, M. (1996). Culture and gender differences in self-esteem of college students: a four-country comparison. *Social Behavior and Personality*, 24 (4), 321-328.

